

УДК 821.161.2.09

Тарасенко Ольга,

доцент кафедри історії України Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат історичних, доцент

ВШАНУВАННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ВОЛОДИМИРОМ АНТОНОВИЧЕМ

У статті розкривається значення творчої спадщини та постаті Тараса Шевченка у формуванні особистості відомого українського історика Володимира Антоновича, його участь у вшануванні пам'яті поета-пророка та у виданні творів Кобзаря.

Ключові слова: Тарас Шевченко, Володимир Антонович, вшанування образу та пам'яті, «Кобзар», історичні події у творах Шевченка.

Узимку 2014 р. під час Революції гідності ми ще раз пересвідчилися в тому, яким сучасним для нас є Великий Кобзар у XXI ст., яка пророча і безсмертна його творча спадщина.

Під час навчання на медичному факультеті Університету святого Володимира у Києві в 1850–1854 рр. Володимир Антонович почав знайомитися із українською літературою та джерелами з української історії. Вивчення цієї літератури надзвичайно сильно вплинуло на життєву орієнтацію Володимира Антоновича: *«Притуляючи слабі знання про українство до загальної демократичної французької теорії, я одкрив сам собою українство, і чим більше читав і знайомився з історією, тим більше переконувався у тому, що відкриття моє була не зайва вигадка»¹.*

Надзвичайне враження на студента-медика Антоновича справив *«Кобзар» Тараса Шевченка*, який він знайшов лише на третій рік навчання у студента-медика *Федора Панченка*, сина селянина Радомишльського повіту на Київщині, який пізніше працював військовим лікарем у Києві та Гомелі². Федір Панченко, який у подальшому став одним із співзасновників київської української

¹ Антонович В. Автобіографічні записки / В. Антонович // Літературно-науковий вісник. — К.—Л., 1908. — Т. 43. — Кн. VII–IX. — Кн. IX. — С. 395.

² Дорошенко Д. Володимир Антонович. Його життя й наукова та громадська діяльність / Д. Дорошенко. — Прага, 1942. — С. 55.

студентської громади, також розповів Володимиру Антоновичу про Кирило-Методіївське товариство.

Нелегко було знайти однодумців-соратників серед студентів, які б цікавилися українством. Згодом Володимир Антонович познайомився із старшим студентом *Миколою Ковалевським*, якого за українські симпатії та національне почуття товариші називали «малоросійським імператором»¹.

У середині XIX ст. польське студентство київського Університету святого Володимира, яке цікавилось громадським життям та політикою, було об'єднане в одну корпорацію, яка була поділена на декілька «гмін» (земляцтв): Київську, Білоцерківську, Кам'янецьку, Житомирську, Немирівську та ін.² Володимир Антонович належав до Білоцерківської гміни, яку він пізніше називав у своїх споминах українською, до неї у 1858 р. вступили студенти *Тадей Рильський* та *Борис Познанський*³.

¹ *Дорошенко Д.* Володимир Антонович... — С. 55.

² *Познанський Б.* Вспоминая // Украинская жизнь. — 1913. — № 2. — С. 14.

³ *Франко І.* Пам'яті Тадея Рильського / *І. Франко* // Збір. тв. : у 50 т. — К., 1986. — Т. 47 / ред. тому: А.В. Санцевич, В.Г. Сарбей. — С. 289–290; *Антонович М.* Спомини Яна Мйодушевського про Володимира Антоновича і Тадея Рильського / *М. Антонович* // Український археографічний щорічник. Нова серія. — Вип. 1: Український археографічний збірник. — К., 1992. — Т. 4. — С. 278–284; *Шандра В.* Повернення блудного сина / *В. Шандра* // Старожитності. — 1993. — Ч. 4. — С. 4–5; *Пазяк Н.В.* В. Антонович і становлення Т. Рильського-фольклориста / *Н.В. Пазяк* // Четверта академія пам'яті професора Володимира Антоновича, 26–27 берез. 1998 р. — К., 1999. — С. 79–87; *Побірченко Н.* Рильський Тадей Розеславович / *Н. Побірченко* // Короткий біографічний словник членів Київської старої громади (друга половина XIX — початок XX століття). — К., 1999. — С. 56–57; *Падалко А.І.* Тадей Рильський — видатна постать в духовності і українстві / *А.І. Падалко* // Україна: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали обл. міжвузів. конф., присвяч. 10-й річниці незалежності України. — Житомир, 2001. — С. 158–161; *Хорунжий Ю.* Рильські / *Ю. Хорунжий* // Хорунжий Ю. Українські меценати: добродійність — наша риса. — К., 2001. — С. 89–103; *Хорунжий Ю.* «Гармонійне сполучення ідеалів і вчинків» Тадея Рильського / *Ю. Хорунжий* // Дзеркало тижня. — 2001. — № 27. — С. 18; *Демчук О.* Великий син славетного батька: (розповідь про Тадея та Максима Рильських) / *О. Демчук* // Демчук О. Життєпис письменника: конспекти нестандартних уроків. — К., 2002. — С. 104–114; *Світленко С.* Діячі польського походження в українському національному русі пореформеної доби: українські хлопомани *К.П. Михальчук*, *Б.С. Познанський* і *Т.Р. Рильський* / *С. Світленко* // Наук. записки Нац. ун-ту «Острозька академія»: іст. науки. — Острог, 2003. — Вип. 3. — С. 52–53.

Дуже промовисто, що ці друзі й побратими Володимира Антоновича пронесли, як і він, свої юнацькі ідеали крізь все життя, стали просвітниками, видатними громадськими й культурними діячами.

Тадеуш Рильський став українським громадським і культурним діячем, просвітителем, фольклористом, етнографом, економістом, одним із чільних діячів хвилі національного відродження другої половини XIX ст., своєю діяльністю, участю в громадських організаціях, чисельними публікаціями активно сприяв формуванню в широких колах українства національно-свідомого патріотизму. Його життя — яскравий приклад народолюбної діяльності серед українського селянства, у легендах і спогадах людей він залишився народним захисником.

Майбутній український етнограф, історик, письменник, громадський діяч польського походження *Борис Познанський* увійшов до складу київської Старої Громади, вчителював у селах Київщини, в Катеринославі, де був заарештований і висланий до Острогозька Воронезької губернії із заборонаю жити в українських губерніях. Проживаючи в Острогозьку, пізніше — на Північному Кавказі до кінця життя, він проводив етнографічні дослідження серед місцевого українського населення, друкувався у журналах «Основа», «Киевская старина», «Зоря», «Вестник Европы».

У 1859 р. Володимир Антонович познайомився із палким прихильником українства студентом *Костянтином Михальчуком*¹, із яким потім разом знімали квартиру, якому порадив вступити до польської студентської корпорації земляків Київщини «української гміни», в якій був конспіративний гурток українських патріотів.

Не можна не згадати про подальший життєвий шлях *Костянтина Михальчука*, який стояв біля витоків українського національного руху протягом 1850–1860 рр. Він не закінчив

¹ *Грушевський М.С.* Константин Михальчук: [Некролог] // Україна. — 1914. — № 9. — С. 5–6; *Шахматов А.* Памяти К.П. Михальчука // Украинская жизнь. — 1914. — № 4. — С. 9–12; *Петлюра С.* Памяти К.П. Михальчука // Украинская жизнь. — 1914. — № 4. — С. 20–24; *Міяковський В.* З молодих років К. Михальчука // Україна. — 1924. — Кн. 4. — С. 98–107; *Тимченко Є.* Огляд наукових праць К. Михальчука // Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука. — К., 1915; *Шерех Ю.* Кость Михальчук. — Вінніпег, 1952; *Жовтобрюх М.А.* Наукова спадщина К.П. Михальчука // Мовознавство. — 1990. — № 6.

університет і не належав до кола вчених, проте мав величезний авторитет серед науковців, до його думок прислухалися академіки, Російська академія наук обирала його своїм членом-кореспондентом. Він став визначним мовознавцем, етнографом, членом київської Старої Громади, дійсним членом НТШ у Львові, Українського наукового товариства у Києві, Історичного товариства Нестора-літописця, основоположником української діалектології, автором праць з мовознавства (історичної фонетики, морфології, генези української мови), автором першої лінгвістичної карти української мови.

Та частина польської студентської молоді, вихідців із середовища спольщених шляхетських родин, які мали народолюбні настрої й українські національні симпатії, усвідомивши, що належить служити *«тому народові, серед якого живеш»*, покинула польські студентські організації. Вони склали особливий гурток, який дістав назву хлопоманського. Авторитет Володимира Антоновича серед цієї студентської молоді поступово зростав, він став її лідером та ідеологом хлопоманства, окресливши програмові засади.

Під впливом Володимира Антоновича ця студентська молодь замислилися над тим, що *«дивно жити у краї, не знаючи ні самого краю, ні його людності»*¹. Вони почали вивчати історію, побут краю та його населення, подорожували Україною під час літніх канікул, пішки обійшли Волинь, Поділля, Київщину, Холмщину, значну частину Катеринославщини і Херсонщини, побачили народ не у *«шляхетському освітленні, а таким, яким він є»*², почали переходити із католицької віри у православну, носити український національний одяг, співати українські пісні, мандрували селами, збираючи народні казки, прислів'я, звичаї та обряди, свідомо дотримувалися народних звичаїв і не цуралися селянського товариства.

На межі 1860–1861 рр. гурток хлопоманів саморозпустився, а його члени Кость Михальчук, Тадей Рильський, Володимир Антонович та інші у Києві разом із викладачами і студентами Університету святого Володимира утворили Київську українську

¹ Антонович В. Автобіографічні записки. Початок Української Громади / В. Антонович // Літературно-науковий вістник. — 1908. — Кн. 9. — С. 406.

² Там само. — С. 407.

студентську громаду¹, яка відокремилася від поляків і росіян з метою відродження української нації, мови і культури.

На початку травня 1861 р. через Київ мали провезти домовину Тараса Григоровича Шевченка до місця поховання біля Канева. Члени Київської української студентської громади брали активну участь у похоронах. Це був їхній перший спільний виступ щойно організованої Громади. Студенти Університету святого Володимира випрягли коней із воза і пронесли домовину Великого Кобзаря від Ланцюгового моста набережною до Церкви Різдва Христового на Подолі, де із Тарасом прощалися десятки тисяч киян.

Під час перенесення домовини Кобзаря із Церкви Різдва Христового на Подолі на пароплав біля Ланцюгового мосту у Києві виголосили промови члени Громади Володимир Антонович та Олександр Стоянов². Із опису прощання із Тарасом Шевченком у Києві співорганізатора похорону Тараса Шевченка в Україні Михайла Чалого ми дізнаємося: «...7 травня була неділя. Незважаючи на дощову погоду, біля Різдваної церкви зібралося кілька тисяч народу. ... Похоронна процесія, у супроводі великого натовпу людей, потяглася по шосе до Ланцюгового мосту, за яким, ... стояли тоді пароплави; на одному з них і поплив наш Тарас до тихого пристановища. ... Процесія часто зупинялася для виголошення промов, яких... майже ніхто не чув, крім студентів та гімназистів, які везли на собі труну. Найкращі з прощальних промов, які, на жаль, не збереглися, були виголошені біля кріпосного форту на мосту студентами — Стояновим, Антоновичем»³.

¹ Познанский Б. Воспоминания / Б. Познанский // Украинская жизнь. — 1913. — № 2–5; Антонович В. Автобіографічні записки. Початок Української Громади... — С. 406–408; Михальчук К. Из украинского былого / К. Михальчук // Украинская жизнь. — 1914. — № 8–10. — С. 70–85; А. Русов. Как я стал членом Громады / А. Русов // Украинская жизнь. — 1913. — № 10; Катренко А.М. Український національний рух ХІХ ст. Ч. 2. 60–90-ті роки ХІХ ст. : навч. посіб. для студ. іст. ф-ту / А.М. Катренко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 1999. — 189 с. — Про Київську Громаду див. С. 22–48.

² Мияковский В. «Киевская громада»: Из истории украинского общественного движения 60-х гг. / В. Мияковский // Летопись революции. — 1924. — № 4. — С. 127–150.

³ Чалий М.К. Похорон Т.Г. Шевченка на Україні // Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В.С. Бородіна і М.М. Павлюка ; передм. В.Є. Шубравського. — К. : Дніпро, 1982. — С. 386–392.

Через 20 років після смерті Великого Кобзаря на урочистому засіданні Історичного товариства Нестора-літописця при Університеті святого Володимира 1 березня 1881 р. професор Антонович виступив із усною доповіддю про твори Тараса Шевченка, які містили історичні події, яка була застенографована секретарем товариства і учнем Антоновича Миколою Дашкевичем та кореспондентом газети «Труд», опублікована у газеті «Труд» у № 10 за 1881 р.¹ та у другій книзі видань «Чтений» Історичного товариства Нестора-літописця у 1888 р.² За останнім виданням доповідь була передрукована у «Вибраних історичних та публіцистичних творах» В.Б. Антоновича, виданих під назвою «Моя сповідь» у 1995 р. у Києві³.

Володимир Боніфатієвич Антонович високо оцінив історико-поетичні твори Тараса Шевченка, зауважив дрібні фактичні помилки та добре переданий дух і характер конкретної епохи, її інтерпретації поетом, відзначав, що у діяльності Тараса Григоровича Шевченка безсумнівно найбільш цікавою для Історичного товариства Нестора-літописця була та частина його творів, яка представляла відтворення історичних подій⁴.

Історик підкреслював, що освічена спільнота, яка не займалася спеціально історичною наукою, захоплювалася художнім зображенням минулого життя та відчувала вірність окреслення історичної епохи, яку передавав художник, приймала його твори як історичний матеріал і через вплив загальної історичної картини життя, вважала і подробиці побуту, і подробиці образів історично вірними, а через це і не турбувалася про критичну перевірку окремих більш-менш важливих фактів⁵.

¹ Антонович В.Б. О воспроизведении исторических событий в поэзии Шевченко // Труд. — 1881. — № 10. — С. 2–3.

² Антонович В. О воспроизведении исторических событий в поэзии Шевченко // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. — К., 1888. — Кн. 2. — С. 145–149.

³ Антонович В.Б. Произведения Шевченка, содержание которых составляет исторические события // Антонович В.Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський ; вст. ст. та комент. В. Ульяновського. — К.: Либідь, 1995. — 816 с. — С. 102–106.

⁴ Антонович В.Б. Произведения Шевченка, содержание которых составляет исторические события... — С. 102.

⁵ Там само.

Володимир Антонович наголошував на тому, що поет реконструював епізоди історії, які й дотепер майже не розроблені історичною наукою, що не тільки читачі, які не займалися спеціально історичною наукою, готові були визнавати у поетичних творах Шевченка точне фактичне відтворення подій, але й навіть історичні письменники поділяли ці погляди¹.

Вчений зробив акцент на тому, що не можна ототожнювати поета з істориком через те, що поет — це художник, і не його справа шляхом критики і тривалої копіткої праці відновлювати окремі факти минулого життя та узагальнювати ці факти. Якщо б саме цим займався поет-художник, то він би втратив значну частку свого таланту і створив би досить посередній історико-критичний твір².

Перед художником постає інший напрям діяльності: він реконструює живий і цілісний образ епохи, відроджує перед читачем окремі постаті й цілі покоління, у його творчості пробуджуються епохи і народи із тілом і душею, із почуттями і помислами, і через це для художника фактична точність подробиць не є обов'язковою, відзначав професор Антонович³.

На думку історика, у літературній діяльності Тараса Шевченка та у його історичних творах необхідно виділити значне художнє віддзеркалення тих епох, які він відтворює, характер яких завжди вірно вгаданий поетом, а історичні дослідження лише підтверджують його картини та ще багато чого підтверджують у майбутньому, і саме тому не мають значення численні фактичні помилки і неточності у подробицях⁴.

Володимир Антонович дав оцінку поемам «Гайдамаки» та «Гамалія», зупинив свою увагу на віршах «Іван Підкова», «Вибір гетьмана», «Швачка», поемах «Тарасова ніч» (образ Тараса Трясила), «Невільник», «Чернець», «Заступила чорна хмара» (образ Петра Дорошенка), співвідніс історичні сюжети окремих поезій Шевченка із соціальними основами суспільства тієї чи іншої історичної доби⁵.

Володимир Антонович наголошував, що фактичні неточності в поетичних творах Шевченка можна пояснити тим, що у його

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само. — С. 103.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

користуванні був досить обмежений за фактажем та неперевірений історичний матеріал¹. Вказуючи на дрібні фактичні помилки, вчений відзначив, що від поета не можна вимагати абсолютної точності, що твори потрібно оцінювати з іншої точки зору, адже художник нерідко передбачав те, що буде визначено історичної критикою через багато років, інтуїтивно відтворював реальні явища і процеси історичного життя².

Історик навів виразний приклад того, що у романі «Айвенго» Вальтер Скотт, який вважається основоположником історичного роману, описав певні аспекти життя англосаксонців, які за життя романіста історична наука ще не досліджувала, проте вони були з'ясовані Огюстеном Т'єрі пізніше. Тобто, на думку Володимира Антоновича, Тарас Шевченко саме завдяки своєму потужному таланту інтуїтивно передчував, був передвісником перебігу історичних подій. Володимир Антонович зазначив ті місця у творах Тараса Шевченка, де можна знайти подібні передбачення, наголосив, що деякі подробиці його історичних творів виявилися зовсім вірними при перевірці вже доступними історичними даними³.

У вірші «Заступила чорна хмара», на думку історика, час Руїни зображено так яскраво, що подібне предметне уявлення про цей період можна скласти лише після прочитання монографії Миколи Костомарова⁴.

Коментуючи поему «Гайдамаки», вчений обстоює дух історичної народної правди, що було властиве саме романтичному народництву. Він відзначає, що поему можна розглядати як історичний твір, в якому точно й правдиво зображено соціальні типи, чесно й яскраво змальовано трагічні обставини життя української спільноти у другій половині XVIII ст.⁵

На думку сучасних вчених, зокрема Володимира Литвина, домінування соціального у відтворенні образу Тараса Шевченка та ретроспективне розуміння сюжетів окремих його творів відображає важливі інтелектуальні зрушення, які відбувалися у поглядах та світобаченні тодішніх українських істориків. Зіставлення

¹ Там само.

² Там само. — С. 104.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само. — С. 105.

окремих поезій Кобзаря із соціальним основами суспільства певної історичної доби спиралося на позитивістські ідеї еволюційної поступовості та генетичного зв'язку, які посідали чільне місце у світосприйнятті Володимира Антоновича. Виняткова увага до соціальних зв'язків, відносин та форм минулого була неодмінною рисою істориків-народників, які поділяли позитивістську ідею останньої чверті ХІХ ст.¹

Прибічниками позитивізму в українському історієписанні була більшість учених кінця ХІХ ст. Саме позитивізм сприяв творенню особливого світського культу людства, сакралізував образи видатних учених, винахідників і мислителів, ставав сприятливим для творення національного культу Великого Кобзаря, оскільки орієнтував до творчого переосмислення романтичної спадщини².

Історичні погляди Тараса Шевченка вивчаються³. Шевченкознавству присвятив своє наукове життя російський історик Юрій Марголис, проаналізувавши еволюцію історичних поглядів Тараса Шевченка у кандидатській, а взаємозв'язок Тараса Шевченка із російською демократичною історіографією другої половини ХІХ ст. у докторській дисертаціях.

Дослідники дають різні оцінки історичним поглядам Кобзаря. Так, у праці директора Інституту українознавчих студій Гарвардського університету Григорія Грабовича «Шевченко як міфотворець»⁴ висновки Володимира Антоновича були

¹ Литвин В.М. *Образи Великого Кобзаря в українській інтелектуальній історії (до 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка)* / В.М. Литвин ; за ред. В.А. Смоля. — К. : НАН України; Ін-т історії України, 2014. — С. 18.

² Там само.

³ Марголис Ю.Д. *Исторические взгляды Т.Г. Шевченко* / Ю.Д. Марголис ; отв. ред. проф. С.Б. Окунь. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1964. — 294 с.; *Навроцький Б. «Гайдамаки» Тараса Шевченка: Джерела. Стиль. Композиція* / Б. Навроцький. — К., 1928. — 398 с.; *Ткаченко Н.М. История в творчестве Т.Г. Шевченко* / Н.М. Ткаченко // *История СССР*. — 1964. — № 3. — С. 105–112; *Яременко В.І. Про історизм поеми «Москалева криниця». До проблеми історіософії Т.Г. Шевченка* / В.І. Яременко // *Український історичний журнал*. — 1993. — № 4–6. — С. 14–26.

⁴ *Грабович Г. Шевченко як міфотворець. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка* / Г. Грабович ; перекл. Соломії Павличко. — К. : Рад. письменник, 1991; 1998. — 211 с.; *Його ж. Кобзар, Каменяр та Дочка Прометея* // *Критика*. — 1999. — № 12; *Його ж. Шевченко, якого не знаємо*. — К. : Критика, 2000. — 305 с.; *Його ж. Шевченкові «Гайдамаки»: Поема і критика* / наук. ред. О. Федорук. — К. : Критика, 2013. — 360 с.

критично переглянуті. Григорій Грабович пропонує зрозуміти творчий доробок поета, помітивши за міфологізованою постаттю людину, пізнавати зміст творчості Кобзаря, який стояв біля витоків новітнього українства; візія Тараса Шевченка, його поезія, його віра у майбутнє України стали тим поштовхом, який створив українську націю, яка як модерна нація викристалізувалася саме тоді, а сам же Шевченко став еталоном, символом, гаслом, навколо якого новітнє українство себе організовувало й ототожнювало.

Онук Володимира Антоновича, Марко Антонович, президент Української вільної академії наук у Нью-Йорку підкреслював: *«Обережні висновки Антоновича про історичні погляди Шевченка, зроблені понад сто років тому, загалом витримали іспит часу і треба було б вагоміших аргументів, щоб їх спростувати»*¹.

На початку 70-х років XIX ст. полеміка навколо спадщини Великого Кобзаря у середовищі діячів українського руху загострилася, що було зумовлене посиленням урядового тиску на українство, прапором і уособленням якого залишався Тарас Шевченко: українські письменники, літературознавці, історики та публіцисти виступали з окремими статтями, розвідками й висловленнями про поета². Ситуацію, що склалася на той час навколо постаті Тараса Шевченка, охарактеризував Олександр Кистяківський, професор юридичного факультету Університету святого Володимира, колега, родич і побратим Володимира Антоновича, який у своєму щоденнику від 19 червня 1876 р. відзначав, що достатньо одного імені Шевченка, щоб одних заплутати, у других пробудити підозру, а третіх занастити³.

Володимир Антонович у той час публічно не заявляв про своє ставлення до постаті і спадщини Тараса Шевченка. Усвідомлюючи дієвість Шевченкового слова та його виховне значення, він зайнявся підготовкою до друку та видання творів Кобзаря. Адже його поезії, особливо заборонені цензурою, використовувалися

¹ Антонович М. Нова невдала концепція (кілька думок з приводу праці Г. Грабовича) / М. Антонович // Український історик. — 1985. — № 1–4 (85–88). — С. 221–227.

² Короткий В. Участь Володимира Антоновича у виданні поетичних творів Тараса Шевченка / В. Короткий // Український археографічний щорічник. — Нова серія. — 2010. — Вип. 15. — С. 252.

³ Кистяківський О.Ф. Щоденник (1874–1885) : у 2 т. — Т. 1: 1874–1879. — К., 1994. — С. 175.

для пропаганди українства. У 1876 р. вийшло найповніше на той час празьке зібрання творів Тараса Шевченка у двох томах. Володимир Антонович як один із керманічів київської Старої Громади був серед ініціаторів цього видання. Один том празького видання становили дозволені цензурою твори, а другий — заборонені.

Володимир Боніфатійович намагався убезпечити себе, тому не афішував своєї участі у цій справі, що могла мати для його службової кар'єри фатальні наслідки. Тому прямі докази його керівництва справою нелегального, закордонного видання майже відсутні. Однак, як стверджує Віктор Короткий у проведеному ним дослідженні, опосередковані та дотичні свідчення як учасників видавничого проекту, так і діячів українського руху ХІХ ст. дають підстави вважати Володимира Антоновича ключовим ініціатором цього серйозного для України проекту, який мав тривалий відголос та позитивні наслідки¹.

Новим етапом роботи Володимира Антоновича над виданням творів Тараса Шевченка після празького «Кобзаря» стала участь у виданні так званого «Захалявного Кобзарика», надрукованого у Женеві у 1878 р. Це видання було здійснене на основі другого тому заборонених цензурою творів поета із празького «Кобзаря». Це була маленька книжечка кишенькового формату 8,5–5,5 см, що складалася із 128 сторінок тексту, друкованого дрібним шрифтом, із передмовою².

У 1890 р. Іван Франко визнавав, що із виданої поетичної спадщини Тараса Шевченка *«найповніше і найкраще з усіх дотеперішніх було видання, що вийшло в Празі 1876 р. у двох великих книжках»*. Іван Франко відзначав його чималу популярність, що *«сього видання нині вже нігде дістати не можна»*. Так виникла думка про нове видання спадщини Кобзаря³.

Діячі Старої Громади дбали про видання та поширення творів Кобзаря. Володимир Боніфатійович безпосередньо належав до невеликої групи, яка опікувалася виданням поетичного спадку Тараса Шевченка. У своїх спогадах Микола Василенко відзначав, що домінуючими питаннями, які виносилися на розгляд Старої

¹ Короткий В. Участь Володимира Антоновича у виданні поетичних творів Тараса Шевченка ... — С. 252.

² Там само. — С. 259.

³ Там само. — С. 264.

Громади були питання культурні, а не політичні, що Громада придбала у власність «Кобзар» Шевченко, турбота про його видання була одним із її завдань¹.

До появи львівського «Кобзаря» 1893 р. за редакцією Омеляна Огоновського усі попередні видання не мали коментарів. Поезія Тараса Шевченка, особливо заборонена цензурою, мала багато незрозумілих виразів для післяшевченківського покоління й особливо для наступних генерацій шанувальників його творчості. У 1892 р. Володимир Антонович надав 46 ґрунтовних коментарів щодо підготовки до друку «Кобзаря» Тараса Шевченка, виданого 1893 р. у Львові, висловив свої зауваження до розділів поеми «Гайдамаки»². Аналіз цих коментарів, зроблений Володимиром Дорошенком, свідчить про те, що саме Володимир Антонович був найавторитетнішим й найкомпетентнішим київським науковим консультантом редактора львівського видання «Кобзаря» 1893 р.³ У передмові до першого тому «Кобзаря» була висловлена подяка професору Київського університету Володимиру Антоновичу за примітки історичного змісту⁴.

Після виходу «Кобзаря» за редакцією Омеляна Огоновського Володимир Антонович і надалі опікувався виданням творів Тараса Шевченка. Він був серед тих, хто ініціював роботу Василя Доманицького над підготовкою до друку офіційно дозволеного владою «Кобзаря», що стало важливою подією у громадському житті України вже початку ХХ ст.

Як вважає Віктор Короткий⁵, за участю та впливом Володимира Антоновича почав працювати над підготовкою «Кобзаря» у власній редакції Василь Доманицький⁶, який називав Володимира

¹ Палієнко М.Г. «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець ХІХ — початок ХХ ст.) / М.Г. Палієнко. — К., 2005. — С. 176.

² Дорошенко В. Примітки Володимира Антоновича до Шевченкового «Кобзаря» / В. Дорошенко // Праці Українського історико-філологічного товариства в Празі. — Прага, 1939. — Т. 2. — С. 99–108.

³ Там само. — С. 99–108.

⁴ Короткий В. Участь Володимира Антоновича у виданні поетичних творів Тараса Шевченка... — С. 277.

⁵ Там само. — С. 282.

⁶ Про нього див.: Чистому серцем. Пам'яті Василя Доманицького: бібліографія, спомини, похорон / упор. С. Єфремов. — К., 1912. — 146 с.; Доманицький В. Критичний розслід над текстом «Кобзаря» Шевченка / упоряд. та автор післямови В.Т. Поліщук. — Репринт. відтворення вид. 1907 р. — Черкаси : Вертикаль, 2008. — 384 с.

Боніфатійовича своїм учителем і це визнання виніс у заголовок присвяченої йому праці¹.

Василя Доманицького вважали одним із найбільш улюблених учнів Володимира Антоновича. Він жив у будинку учителя, користувався його бібліотекою, під пильним наглядом професора Антоновича вивчав історію та археологію, відвідував Шевченкові вечори в оселі свого учителя, де обговорювалися й уточнювалися дії Старої Громади з належного вшанування пам'яті Кобзаря, видання його творів та визначалися виконавці. Як вважав Іван Франко, саме за дорученням Громади Василь Доманицький розпочав підготовку повного критичного видання творів Тараса Григоровича, а Громада *«отворила йому приватні архіви та музеї і уможливила dokonання важливого діла»*. За редакцією Василя Доманицького вийшло перше повне видання «Кобзаря» Тараса Шевченка в Російській імперії. Він дуже серйозно поставився до роботи, звірив всі тексти з автографами і першими публікаціями², його подвижницьку працю належним чином оцінили вже сучасники.

На думку Віктора Короткого, тема взаємин учителя і учня — Володимира Антоновича і Василя Доманицького — потребує додаткового вивчення для встановлення повноцінної ролі професора Антоновича у формуванні Василя Доманицького як шевченкознавця.

Вплив постаті та творчості Кобзаря на життя і діяльність Володимира Антоновича є багатоплановим, він позначився на формуванні вченого як патріота України та вихованні професором Антоновичем генерацій свідомих українців.

Володимир Антонович брав участь у виданні поетичних творів Тараса Шевченка, став одним із безпосередніх організаторів друку його творів, у тому числі заборонених у межах Російської імперії³. Студент Антонович як визнаний лідер руху хлопоманів і створеної Київської української студентської громади від їхнього імені у травні 1861 р. виголошував промову над домовиною генія

¹ Див.: *Доманицький В.* Володимир Антонович. З нагоди 45-літнього ювілею наукової і громадської діяльності. Присвячує учителеві своєму учень // Нова громада. — 1906. — № 9. — С. 27–46.

² *Короткий В.* Участь Володимира Антоновича у виданні поетичних творів Тараса Шевченка... — С. 283.

³ Там само. — С. 252–283.

українського народу у Києві під час перепоховання Кобзаря. Прощання і вшанування Тараса Шевченка стало привселюдною демонстрацією позиції щойно організованої Громади. Історик Володимир Антонович аналізував твори Тараса Шевченка, зміст яких мав історичні події. Професор Антонович виховував молоді покоління українців на творах Тараса Шевченка через вивчення його безсмертної спадщини.

Вся ця діяльність для Володимира Антоновича стала вшануванням образу та світлої пам'яті Великого Кобзаря.

Тарасенко О.

ПОЧИТАНИЕ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО ВЛАДИМИРОМ АНТОНОВИЧЕМ

В статье раскрывается значение творческого наследия и личности Тараса Шевченко в формировании личности известного украинского историка Владимира Антоновича, его участие в чествовании памяти поэта-пророка и в издании сочинений Кобзаря.

Ключевые слова: *Тарас Шевченко, Владимир Антонович, чествование образа и памяти, «Кобзарь», исторические события в произведениях Шевченко.*

Tarasenko O.

HONORING TARAS SHEVCHENKO BY VOLODYMYR ANTONOVYCH

The article analyzes the value of the creative heritage and personality of Taras Shevchenko in personality development of the famous Ukrainian historian Volodymyr Antonovych, his participation in the commemoration of the poet-prophet, and in the edition of works by Kobzar.

Key words: *Taras Shevchenko, Volodymyr Antonovych, honoring the image and memory, "Kobzar", historical events in Shevchenko's works.*